

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

IV 2013 8

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES



УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милена Станковић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

УДК 821.163.41.09
DOI 10.7251/fil1308356s

ПРЕКО СЕДАМ БРЕЖУЉАКА ДО ЦРЊАНСКОГ

Ненин, Миливој (2013), *Седам брежуљака: књига о Црњанском*, Ниш: Нишки културни центар.

Функционална композиција књиге Миливоја Ненина *Седам брежуљака: књига о Црњанском* организована је кроз четрнаест поглавља, која проблематизују помало необичан и посебан предмет: не баве се тумачењем и вредновањем књижевног дела Милоша Црњанског, већ трагају за оним што је превиђено, заборављено и погрешно записано о њему. Лексема која би најбоље дефинисала квинтесенцу књиге јесте стваралачка полемика: Ненин води полемику с књижевним историчарима, истраживачима српске авангарде и приређивачима књига преписки, издавачима, лекторима, на крају и са самим Црњанским! Једном речју, *Седам брежуљака* представља ревизију акрибије свега везаног за Црњанског. Нарочита је вредност у томе што, поводом Црњанског, Ненин оставља значајан документ и о осталим личностима српске послератне књижевности, те ово није само књига о Црњанском него и књига о српском послератном књижевном периоду. Основни меритум књиге чине одлике критичког рада Ненина: страствена аналитичност (готово пожртвовано копање по литератури, полемисање око нетачног датирања, (не)адекватности појединих речи, чак и око словних погрешки које мењају смисао), као и поуздано аргументовање (нарочита вредност је у предлозима које Ненин даје када налази примедбе). Лепота излагања (дијалог који аутор води с имагинарним

читаоцем, фини хумор који покатак прелази у благу иронију, пријемчив, лудицидан стил, излагање које у неколико наврата долази до саме границе исповедног тона) чини да се књига чита као критичко-документарни роман о Црњанском. Прво читање ствара утисак да пратимо документарни роман о Црњанском чија поглавља нису нарочито кохерентна. Међутим, пажљивим посматрањем може се уочити јача тематска повезаност студија.

У прве две студије широким потезима дате су основне црте лирске и емпиријске биографије Црњанског. Главни интерес прве студије, „У тражењу прве реченице или увод у Црњанског“, јесте профилисање двају писаца: Црњанског и Ћосића. Ненин, најпре, кроз приказ разних критичких мишљења о Црњанском, маркира основне црте његовог дела (веза, екстаза, душа, мешање жанрова и боја, лелујање слика). Ненинова одисеја за једном Ћосићевом „полуреченицом“ о Црњанском чини се да је изнесена превасходно са циљем да окарактерише Ћосићеву личност. У *Књизи о Црњанском* Мила Ломпара Ненин проналази податак да је Ћосићева полуреченица о Црњанском као песнику „без мисаоне дубине“ на путу од *Политике до Летописа Матице српске* нестала. Иако је утврђено да је Ломпар погрешно, истрага никако није била узалудна: Ненин открива да је Ћосић у *Лисцима мога века* (2002) ову реченицу

избрисао, а да притом јавност није обавестио о корекцији свога суда – и о признању величине Црњанског! У другој студији, „Понешто о лирици Црњанског“, Ненин тумачи основне лирске магистрале Црњанског, и то чини синтезом биографског и иманентног приступа, али за разлику од традиционалне науке не прави оштру границу између текста и контекста. Ненин из светла емпиријске биографије открива литерарну биографију Црњанског. Кроз анализу менталне и психолошке стране личности Лазе Костића и Црњанског открива емпиријску и поетичку чињеницу о Црњанском: указује на бунт, пркос, на „жељу да се не говори и не пева као што су то други песници чинили, већ да се пева и говори само ако се има нешто друго рећи“. Потом, из угла фаталистичког уверења Црњанског, Ненин приказује и тумачи *Коментаре Итаке*. Из перспективе историје рецепције Црњанског, Ненин указује на фазе и одлике у песништву Црњанског. Песникову одисеју прати од *Лирике Итаке* (истиче дехијерархизацију традиције и nihilистички став критике), обухвата суматраистички период (наглашава спиритуализацију, етеризацију, космополитизам) и долази до поема (*Стражилово, Србија и Ламент над Београдом*). На крају, истиче укрцавање Црњанског у луку Итаке, тј. коначни проналазак апсолута (визија конкретног завичаја).

Значај треће и четврте студије је у афирмативној полемици с књижевним историчарима и истраживачима српске авангарде. У студији „*Оклеветани рат* Милоша Црњанског или гранична година српске авангарде“ Ненин полемише о књижевноисторијској позицији „Оклеветаног рата“ Црњанског. Аутор тврди да аутентични крај српске авангарде доноси „Оклеветани рат“ Црњанског и тиме оповргава научно уверење да су текстови „Слом послератног модернизма“ М. Богдановића и „Против

модернистичке књижевности“ М. Ристића означили њено окончање. Ненин своју тврдњу аргументује квалитативно другачијим поетичким ставовима које Црњански заузима: „Оклеветани рат“ је „окренуо леђа“ општим местима авангарде (грозота рата, бунт) и успоставио другачији литерарни однос према рату (истиче његову величанственост). У студији „Некролог Елијару, опет“ Ненин полемише с Деретићевом *Историјом српске књижевности*. Ненину су битна два момента: најпре да укаже на грешку везану за *Три мртва песника* М. Ристића (Деретић истиче да је једино Црњански жив сахрањен у књизи, међутим, тада је и Пол Елијар био међу живима). Други важни моменат јесте сугестија Деретићу да у ово друго издање *Историје* уврсти и Божа Вукадиновића.

Наредну целину чине студије у којима Ненин критички опсервира монографије и књиге преписки везане за Црњанског. Најпре, на компаративном принципу разматра „Две књиге о Црњанском“, *Поетику Милоша Црњанског* (1988) Звонка Ковача и *Ужас и лепоту смеха* (1988) Зорана Суботичког. Високо је вреднована оригиналност Суботичког (први проучава смех код Црњанског, открива спиритуалну и земаљску страну комичног, његов аполонијски и дионизијски карактер), а као нарочита мериторност истакнуто је утврђивање законитости појављивања смехотворног код Црњанског. Књигу Звонка Ковача Ненин оцењује више као „покушај синтезе до сада написаног неголи ново виђење“, а као главну примедбу истиче недостатак поистовећења с делом, чиме је Ковач настојао да избегне субјективно читање (упоређује различите верзије песме, упоређује песме са осталим песмама у истом часопису и сл.). У студији „Милисавац, Токин и Црњански“ даје се приказ књиге преписки, *Аутопортрети с писама* Живана Милисавца, бившег уредника *Летописа*

Милена Станковић

Матице српске (истакнута је необјективност аутора, као и његово самопризнање да се огрешио о Црњанског, јер је одбио да штампа одломак *Сеоба*). Централну улогу у студији има писмо Милана Токина из 1956, које открива Милисавчево негирање квалитета Црњанског и Растка Петровића (јасно је да Милисавец саботира њихову популаризацију у *Летопису Матице српске!*). Међутим, Ненинова истраживања откривају да Милисавец неколико деценија касније настоји да сакрије од јавности свој негативски суд и негативну појаву из прошлости (непосредно пред штампу извлачи из *Писама 1904–1967* своју преписку с Петровићем, а из *Аутопортрета* изоставља Токиново писмо). Важно је истаћи да Ненин књигу преписки *О Црњанском: архивалије* (приредили Стојан Трећаков и Шовљански) оцењује као један од најбољих формата овог типа. У студији „Посвећеност Црњанском“ Ненин даје приказ монографије Недељка Јешића, *Млади Црњански* (2004), која се бави провером тачности литературе о Црњанском. Главни циљ Ненина је да истакне вредности монографије које је и чине једном од најбољих књига о Црњанском (пожртвовано копање за детаљима, расветљење малих тајни које доносе „другачијег младог Црњанског“, обogaћење библиографије писца, зналачко читање и поистовећење с делом). Ненин, међутим, улази у полемику и с овим најпосвећенијим пуританцем када је Црњански у питању (као већу примедбу истиче нетачну тврдњу да је 1920. за писца била срећна година). У студији „Књига о прекинутом пријатељству“ Ненин даје приказ књиге преписки Црњанског *Писма љубави и мржње* (приредио Радован Поповић, 2004), чији је предмет однос Црњанског и Марка Ристића. Ненин има две намере: најпре, кроз приказ садржаја „писма љубави“ расветљава однос Црњанског и Ристића, али и истиче негативну појаву

М. Ристића (истиче блискост пријатељства, Ристићеву „лојалност“ и услужност). Потом, указује на грешку приређивача књиге (до прекида пријатељства Ристића и Црњанског није дошло у току борбе Марка Цара и Ристића, већ након Ристићевог текста „Против модернистичке књижевности“). Студија има велику документарну вредност јер омогућава дубље разумевање књиге *Три мртва песника*, у којој Ристић сахрањује зрелог Црњанског, будући да признаје само његову рану поезију. У студији „Дубока оданост Црњанском“ приказана је књига преписки Драгана Аћимовића, *Са Црњанским у Лондону* (предговор написао Милован Данојлић, 2005). Ненину су битне две чињенице: да укаже на поклонички однос Аћимовића према Црњанском (тима се сугерише мит који је владао о писцу у то доба), али и да истакне вредност књиге као документа о животу Црњанског у Лондону (истакнута је беда, тренутак када Аћимовић добија *Ламент над Београдом* да штампа, низ анегдота). У студији „Мушка књига о Црњанском“ критички је опсервирана монографија Горане Раичевић *Есеји Милоша Црњанског* (2005). Нарочито је вреднована оригиналност предмета (ауторка прва проучава есеје Црњанског, његове погледе на поезију и уметност), али и иновативност приступа (посматрајући Црњанског из перспективе ренесансе и барока, ауторка пружа нови кључ за читање његовог дела). Ненин монографију оцењује као „мушки написану књигу“ (аргументовање свега реченог), њену високу вредност имплицира констатацијом да најбољи део књиге, „Стражиловски комплекс“, заслужује да се нађе као поглавље *Ломпарове Књиге о Црњанском*, иначе, највреднијег дела о Црњанском. У студији „Природна књига“ дат је осврт на књигу преписки Стевана Раичковића *Фасцикла, последња* (приредио Мирослав Максимовић, 2010). Осећају се две

основне тежње Ненина: истиче да је Раичковић први који је на једном месту поставио све поеме Црњанског и који, у преписци, од Црњанског добија чувене коментаре уз поеме који се од тада редовно штампају уз њих. Друга намера Ненина је да покаже поклонички став Раичковића као песника према Црњанском као песнику (тима се указује на песнички ореол који се плео око Црњанског).

Наредне три студије показују већу некохерентност. У студији „Тодор Манојловић између старих и младих“, кроз осврт на негативне критике о Манојловићу (Ратка Парезанина, Велибора Глигорића, Синише Кордића, Милоша М. Милошевића), Ненин пре свега жели да укаже на литерарне појаве у доба распећа књижевности на тзв. старе и младе, али и на полемички, чак вулгарни тон тадашње критике (атак на Манојловићево порекло, изглед, апетит, сексуалну опредељеност). Кроз заплет заснован на полемици Црњанског и Манојловића (Црњански оптужује Манојловића да увећава мађарски утицај на српску модерну, што је Манојловић у „отпоздраву“ аргументовано демантовао), имплицирана је коректност Црњанског као полемичара (схватио је грешку и „ућутао“), али и позитивна улога Манојловића. Студија „Поглед с брега или једна сувишна расправа“ посебна је по томе што Ненин овде улази у полемику са самим Црњанским! У *Другој књизи Сеоба* Ненин проналази један споран топоним (уместо назива Лок стоји Илок, при чему се, наравно, мисли на место у Новој Србији у Русији). Интерес студије је у указивању на тачан назив

места у роману (Лок је и родно место аутора!), али и у истицању привржености Црњанског отаџбини и сентименталној евокацији предела с Тителског брега. Последња студија, „Чиста књига или Костићева одбрана поезије“, представља критички осврт на Костићеву *Књигу о Змају*. Текст у којем је Костић протагонист а не Црњански Ненин мотивише добро познатом везом песника, али и тврдњом да би Црњански написао овакав текст да је прихватио Поповићев савет да пише докторску тезу о Костићу. Ненин је оцењује као једну од најбољих, најоригиналнијих и најзанимљивијих монографија написаних о српским писцима. Карактерише је као „чисто“ и „честито“ написану књигу због тога што се Костић служи поштеним средствима: аргументовао је све о чему говори и бранио добру поезију од лоше. Нарочито је истакнута продорна анализа и непогрешивост суда Змајеве лирике. Ненин књижевноуметничке карактеристике ставља у први план, а посебно истиче и образлаже лепоту дијалога који Костић води са собом и са својом прошлошћу.

Куда води пут преко *Седам брежуљака*? Ненин укршта перо са историчарима књижевности и истраживачима српске авангарде, указује на грешке и осветљава нове истине, те се, стога, слободно може рећи да доноси свеж материјал историји националне књижевности. С друге стране, критички разматрајући истраживачке радове о Црњанском, Ненин оставља преглед и подстицај за будуће истраживаче Црњанског.

milena.stankovic1705@hotmail.com